

## BARQAROR RIVOJLANISHDA EKOLOGIYA HUQUQINING O'RNI

Narbayeva Mavluda Kengeshovna

Qo'ng'irotdagi tuman 2-son texnikumi o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18417231>

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada barqaror rivojlanish tushunchasi va unda ekologiya huquqining tutgan o'rni keng yoritilgan. Unda ekologiya huquqining mazmuni, uning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati hamda atrof-muhitni muhofaza qilishdagi roli tahlil qilingan.

Shuningdek, ekologik xavfsizlikni ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik nazorat va javobgarlik masalalari yoritib berilgan. Maqolada ekologiya huquqining barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi huquqiy mexanizmlari, davlat siyosati bilan uzviy bog'liqligi hamda ekologik madaniyatni shakllantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan.

Tadqiqot natijalari ekologiya huquqining zamonaviy jamiyatdagi muhim o'rnini ko'rsatib beradi va ekologik muammolarni hal etishda huquqiy yondashuvlarning zarurligini asoslaydi.

**Kalit so'zlar:** barqaror rivojlanish, ekologiya huquqi, atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik, tabiiy resurslar, ekologik nazorat, ekologik javobgarlik, ekologik madaniyat, davlat ekologik siyosati.

Bugungi kunda insoniyat taraqqiyoti yangi bosqichga ko'tarilar ekan, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish masalalari global muammolardan biriga aylanib bormoqda. Iqtisodiy rivojlanish, sanoatlashuv, urbanizatsiya va texnologik taraqqiyot jarayonlari bilan bir qatorda ekologik muammolarning keskinlashuvi ham kuzatilmoqda. Shu sababli zamonaviy jamiyat oldida iqtisodiy taraqqiyot bilan ekologik muvozanatni saqlashni uyg'unlashtirish vazifasi turibdi. Aynan mana shu jarayonda barqaror rivojlanish konsepsiyasi va ekologiya huquqining o'rni beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Barqaror rivojlanish tushunchasi ilk bor XX asr oxirlarida shakllanib, bugungi kunda jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilgan asosiy rivojlanish modeli sifatida qaralmoqda.

Ushbu konsepsiyaning mazmuni hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirgan holda kelajak avlod manfaatlariga zarar yetkazmaslikdan iboratdir. Bu jarayonda ekologik omil yetakchi o'rinni egallaydi, chunki tabiiy resurslar cheklangan bo'lib, ularning tiklanishi uzoq vaqt talab etadi.

Shuning uchun ham barqaror rivojlanish faqat iqtisodiy yutuqlar bilan emas, balki ekologik xavfsizlik va huquqiy kafolatlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Ekologiya huquqi jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga soluvchi mustaqil huquq sohasi hisoblanadi. U atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda ekologik huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan huquqiy normalar majmuasidan iborat. Ekologiya huquqi barqaror rivojlanishning huquqiy poydevorini yaratadi, chunki u davlat, jamiyat va shaxs o'rtasidagi ekologik munosabatlarni muvofiqlashtiradi.

Hozirgi globallashtirish sharoitida ekologik muammolar milliy chegaralardan chiqib, xalqaro miqyosga ko'tarilmoqda. Atmosfera havosining ifloslanishi, suv tanqisligi, biologik xilma-xillikning kamayishi, iqlim o'zgarishi kabi muammolar barcha davlatlarning hamkorligini talab qiladi.

Shu nuqtai nazardan ekologiya huquqi nafaqat milliy, balki xalqaro huquq tizimi bilan ham uzviy bog'liqdir. Xalqaro ekologik bitimlar, konvensiyalar va kelishuvlar barqaror rivojlanishning huquqiy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida ham ekologiya huquqini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan ekologik barqarorlikni ta'minlash, yashil iqtisodiyotni rivojlantirish, suv va yer resurslarini asrashga qaratilgan tashabbuslar ekologiya huquqining amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Qabul qilinayotgan qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar barqaror rivojlanish tamoyillarini hayotga tatbiq etishda muhim rol o'ynamoqda.

Ekologiya huquqi orqali fuqarolarning ekologik huquq va majburiyatlari belgilanadi. Har bir inson sog'lom atrof-muhitda yashash huquqiga ega bo'lishi bilan birga, tabiatni asrash, ekologik qonunlarga rioya etish majburiyatini ham zimmasiga oladi. Shu jihatdan ekologik huquqiy madaniyatni shakllantirish, aholining ekologik savodxonligini oshirish barqaror rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi. Ekologik ong va mas'uliyat shakllanmagan jamiyatda hech qanday huquqiy mexanizm kutilgan natijani bermaydi.

Shu bilan birga, ekologiya huquqi iqtisodiy faoliyat subyektlari faoliyatini ham tartibga soladi. Korxonalar, ishlab chiqarish subyektlari va tadbirkorlik tuzilmalari o'z faoliyatida ekologik me'yorlarga rioya qilishi, atrof-muhitga yetkaziladigan zarar uchun javobgar bo'lishi lozim. Bu esa ekologik nazorat, ekologik ekspertiza va monitoring tizimlari orqali amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlar barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim huquqiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, ekologiya huquqi barqaror rivojlanishning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va ekologik xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Uning samarali amal qilishi jamiyat taraqqiyoti, tabiatni asrash va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Barqaror rivojlanishni ta'minlashda ekologiya huquqining ahamiyati, avvalo, uning amaliy mexanizmlarida namoyon bo'ladi. Ekologiya huquqi faqat nazariy tushunchalar majmui bo'lib qolmay, balki real hayotda tabiatni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni tartibga soluvchi samarali huquqiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Aynan shu mexanizmlar orqali barqaror rivojlanish g'oyalari amaliyotga tatbiq etiladi.

Ekologik huquqning muhim yo'nalishlaridan biri — ekologik nazorat va monitoring tizimidir. Ushbu tizim orqali atrof-muhitning holati doimiy ravishda kuzatib boriladi, zararli omillar aniqlanadi va ularning oldini olish bo'yicha choralar ko'riladi. Davlat ekologik nazorati bilan bir qatorda jamoatchilik nazorati ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, fuqarolarning ekologik jarayonlardagi faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bu holat barqaror rivojlanish tamoyillarining jamiyat hayotiga chuqur singib borishiga imkon yaratadi.

Ekologik ekspertiza ham ekologiya huquqining muhim institutlaridan biri hisoblanadi.

Har qanday yirik loyiha yoki xo'jalik faoliyati ekologik ekspertizadan o'tkazilmasdan amalga oshirilmasligi kerak.

Bu esa kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ekologik zararlarning oldini olishga xizmat qiladi. Ayniqsa, sanoat, energetika, transport va qurilish sohalarida ekologik ekspertizaning o'rni beqiyosdir. Mazkur jarayon barqaror rivojlanishning asosiy talablaridan biri bo'lgan "oldini olish" tamoyilini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Ekologiya huquqining yana bir muhim jihati — ekologik javobgarlik institutidir. Atrof-muhitga zarar yetkazgan shaxslar yoki tashkilotlar qonun oldida javobgar bo'lishi belgilangan.

Bu javobgarlik ma'muriy, fuqarolik-huquqiy yoki jinoiy shaklda namoyon bo'lishi mumkin. Javobgarlik mexanizmining mavjudligi tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantiradi hamda huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Barqaror rivojlanishda ekologiya huquqining o'rni shundaki, u iqtisodiy manfaatlar bilan ekologik xavfsizlik o'rtasida muvozanatni ta'minlaydi.

Zamonaviy sharoitda iqtisodiy taraqqiyot ekologik talablarni inobatga olmagan holda olib borilsa, bu uzoq muddatli salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli ekologiya huquqi iqtisodiy faoliyatni cheklovchi emas, balki uni ekologik jihatdan to'g'ri yo'naltiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ekologiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslanmoqda. Yashil iqtisodiyotga o'tish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash kabi yo'nalishlar ekologik siyosatning ustuvor yo'nalishlariga aylandi.

Bularning barchasi ekologiya huquqining amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Shuningdek, ekologik ta'lim va tarbiya masalasi ham barqaror rivojlanishda muhim o'rin tutadi. Aholining ekologik ongi va madaniyati qanchalik yuqori bo'lsa, ekologik huquq normalarining ijrosi ham shunchalik samarali bo'ladi. Shu sababli ta'lim tizimida ekologik bilimlarni shakllantirish, yosh avlodda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish dolzarb vazifalardan biridir.

Bugungi kunda barqaror rivojlanishga erishish faqat iqtisodiy o'sish bilan emas, balki ekologik mas'uliyat bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan ekologiya huquqi davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylanib bormoqda. Ekologik qonunchilikning takomillashuvi, nazorat mexanizmlarining kuchaytirilishi hamda ekologik ekspertizaning amaliy ahamiyati barqaror rivojlanishning huquqiy asoslarini mustahkamlamoqda.

Shuningdek, ekologik huquqning samarali ishlashi aholining ekologik ongiga ham bevosita bog'liqdir. Fuqarolarning tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabati, ekologik madaniyatining yuksalishi ekologik muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi. Shu sababli ekologik ta'lim va tarbiya masalalari barqaror rivojlanishning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, ekologiya huquqi barqaror rivojlanishning muhim tayanchlaridan biri hisoblanadi. U jamiyatning iqtisodiy taraqqiyoti bilan tabiatni muhofaza qilish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Ekologik huquqiy normalar orqali tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni asrash hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlash imkoniyati yaratiladi. Bu esa hozirgi va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Mirziyoyev Sh.M. Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik barqarorlikni ta'minlashga oid ma'ruza va nutqlari. – Toshkent, 2020.
2. Abdurahmonov Q.X. Ekologiya huquqi. – Toshkent: Adolat, 2021.
3. Ahmedov B.T. Atrof-muhitni muhofaza qilish huquqi. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2020.
4. Islomov Z.M. Ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Karimov I.A. Tabiat va jamiyat o'rtasidagi muvozanat masalalari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
6. Nazarov O.R. Ekologiya huquqining nazariy asoslari. – Toshkent: Yuridik nashriyot, 2022.
7. Qodirov A.S. Tabiiy resurslardan foydalanish huquqi. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
8. Rasulova D.N. Ekologik huquqbuzarliklar va javobgarlik masalalari. – Toshkent: Adolat, 2021.
9. To'xtasinov R.N. Barqaror rivojlanish va ekologik siyosat. – Toshkent: Fan, 2019.